

(jer moglo je biti tako kako je bilo, ali na nekoj od svakodnevnih 'skretnica' moglo je poći i sasvim drugim putem). Pomirenje uz pehar u krčmi umjesto potegnutog noža, dobra ili loša ljetina, zaraza koja je skrenula u selo ili ga poštedjela, samilost nekog predstavnika vlasti umjesto dosljednog provođenja zakona, moglo je zaokrenuti život i nekoga odvesti u slobodu, umjesto u tamnicu, na vješala, u hajdučke redove ili progonstvo. Mislim da takva struktura knjige i skoro pa filmski 'rezovi' između kadrova vode čitatelja prema snažnoj identifikaciji s Bertošinim 'antijunacima'. Upravo zbog tog empatijskog učinka, kao i živopisnih ocrtavanja svakodnevnih prilika, knjiga *Doba nasilja, doba straha* bit će privlačna i nestručnjacima. Potajno se nadam da će neku novu grupu mladih ljudi 'uzdrmati' onako kako su njene prethodnice uspjele nas prije puno godina.

Profesionalno iskustvo mi danas omogućuje da točnije prepoznam sastojke u Bertošinoj retorti i da jasnije vidim kako ih kombinira i miješa, ali alkemija njegova pisanja nije mi dokučiva. Mislim da je sposobnost da se o ozbiljnim stvarima i jednom 'olovnom vremenu' progovori privlačno i strastveno pitanje izuzetnog spisateljskog talenta i stvaralačke imaginacije.

Nella Lonza

Marija Mogorović Crljenko, *Druga strana braka. Nasilje i ilegitimnost u (izvan)bračnim vezama na području Porečke biskupije u prvoj polovici 17. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa, 2012, 312 str.

Marija Mogorović Crljenko, docentica na Odjelu za povijest pulskog Sveučilišta Jurja Dobrile, u novoj knjizi nastavlja istraživanje povijesti žena i svakodnevne osvjetljajući niz manje poznatih tema iz istarske povijesti, bračne i obiteljske odnose, otmice, nasilje u braku, raskid bračnih veza i konkubinat na području Porečke biskupije u prvoj polovici 17. stoljeća.

Izvori na temelju kojih je nastala knjiga crkvenog su karaktera. Radi se većinom o procesima vođenima na porečkom biskupijskom sudu zbog dokazivanja postojanja braka, razvrgavanja bračne veze rastavom od stola i postelje ili poništenja braka te zbog konkubinata i različitih oblika prilježništva. Arhivska građa intrigantnih naslova *Concubinatum, Raptuum, Libertatum et dispensationum matrimonialium, Cause matrimoniales*, iza koje se skrivaju priče o otmicama, nasilju u braku i nedozvoljenim ljubavima, privukla je autoričinu pozornost već na zadnjoj godini studija. U svojoj prethodnoj knjizi (*Nepoznati svijet istarskih žena*. Zagreb: Srednja Europa, 2006.) autorica je analizirala položaj žena u istarskim komunalnim društvima, imovinske prilike i osobne odnose u braku koristeći izvore svjetovnog karaktera. Novim istraživanjima u okviru izrade doktorske disertacije, na kojoj se donekle temelji ova knjiga, obuhvaćen je i crkveni i svjetovni kut gledanja na bračnu problematiku. Na tragu Zdenke Janeković-Römer, koja je na jednom mikro primjeru bračnog procesa iz 15. stoljeća ocrtala bračne odnose na dubrovačkom području (*Maruša ili suđenje ljubavi. Bračno-ljubavna priča iz srednjovjekovnog Dubrovnika*. Zagreb: Algoritam, 2007.), M. Mogorović Crljenko piše prve stranice hrvatske povijesti braka.

U uvodnom dijelu autorica je predstavila izvore i historiografiju, kao i neke najvažnije napomene o sudovanju i crkvenoj koncepciji braka. Slijedi poglavlje "Sklapanje braka," u kojemu se

najprije detaljno prikazuje predtridentski brak osvrćući se na sve njegove temeljne elemente. Opisuju se zaruke, izbor partnera, vrijeme i mjesto sklapanja braka, običaji rukovanja, poljupca, razmjene prstenja i odvođenje žene. Sporazum čini brak; doktrina koja je zamišljena kao iskazivanje individualne slobode ostavljala je dosta prostora za manipulacije, loša postupanja i prijevara. Ako bi sporazum bio izrečen u tajnosti, bez svjedoka, a nakon njega odmah uslijedila konzumacija, takav bi brak kasnije bio negiran. Odredbama Tridentskog koncila uvedeno je više reda u sklapanje braka, koje se otada odvijalo u jednom trenutku, a svećenik je dobio veću ulogu. Mladenci su trebali objavit svoju nakanu kako bi se otkrile i eventualne zapreke za brak, kao što je, primjerice, krvno srodstvo. Takve su se zapreke otklanjale dodjeljivanjem dispencijacije. Premda su postupci za dobivanje dozvola i oprosta za sklapanje braka na području Porečke biskupije relativno malobrojni, iz njih se može mnogo toga doznati o životu, moralu i poštivanju crkvenih normi, što je na nizu primjera i pokazano. Oni svjedoče o adekvatnoj pastoralnoj skrbi i prihvaćanju odredbi Tridentskog koncila u praksi, premda se osjećaju i stare navike i običaji. Autorica se posebno osvrnula na pojavu otmica žena radi braka, što su sankcionirale i svjetovne i crkvene vlasti. Otmica se smatrala ženidbenom zaprekom čak i ako je bila "glumljena," dakle, dobrovoljna.

U poglavlju naslovljenom "Bračni sporovi" autorica je obradila tridesetak zanimljivih osobnih priča koje se daju iščitati iz procesa zbog dokazivanja postojanja braka ili njegova poništenja, zbog rastave ili dozvole za sklapanje novoga braka. Konkubinatu, uz koji se vežu preljub i bigamija, posvećeno je zasebno poglavlje. Seksualni prijestupi mogli su dovesti do nemira u zajednici, pa su ih sankcionirale i svjetovne vlasti. Načelno je postojala podjela nadležnosti pa su se svjetovni sudovi bavili imovinskim, a crkveni moralnim pitanjima, no njihove su se ovlasti često prepletale. Najteža kanonska kazna za ustrajan život u konkubinatu bila je ekskomunikacija praćena javnom pokorom. Svjetovne kazne, kao što je konfiskacija miraza i drugih dobara, propisivali su statuti.

Knjiga je opremljena s osamnaest tablica, koje na pregledan i sažet način predstavljaju neke rezultate istraživanja, te s dvije karte koje prikazuju biskupije u Istri i župe Porečke biskupije. *Druga strana braka* priča je o činiteljima koji destabiliziraju brak i pokazuju odstupanja od idealne veze zamišljene kao početak i temelj svake obitelji, ali i o nastojanjima da se stanje popravi. Ona pokazuje da bračni problemi nisu bili ograničeni na jednu etničku skupinu, društveni sloj ili mjesto, nego proizlaze iz ljudske prirode. Vrsna povjesničarka otvara nam prozor u dalekaboravljeni svijet malih ljudi i njihovih naizgled jednostavnih, no za njih same sudbinski važnih obiteljskih i bračnih pitanja.

Rina Kralj-Brassard

Zrinko Mičetić, *Praputnjak i Vinodolski zakon*. Rijeka: Kulturno društvena udruga "Praputnjak", 2009, 309 str.

Rođeni Praputnjak, autor Zrinko Mičetić, po zanimanju je diplomirani inženjer strojarstva koji kontinuirano sudjeluje u društvenom životu Praputnjaka. To naselje, smješteno u zaleđu Bakarskog zaljeva, administrativno pripada gradu Bakru, odnosno Primorsko-goranskoj županiji, a njegova bogata baština iz prapovijesnog i rimskog doba predmet je brojnih znanstvenih istraživanja i radova.

U želji da što preciznije prouči povijest Praputnjaka, autor je odlučio posvetiti pozornost i dokumentima obližnjih, s prošlošću Praputnjaka povezanih krajeva, pa tako među njima i Vinodolskom zakonu. Rezultat višegodišnjeg istraživanja nepretenciozno je djelo nastalo na tragu radova dr. Stjepana Frančiškovića, dr. Vinka Tadejevića te akademika Josipa Šilovića. U knjizi od šest poglavlja Mičetić iznosi svoje novo tumačenje starih zakona i ukazuje na brojne pogreške ranijih prepisivača, s ciljem da stvori potpuniju verziju najstarijeg općeg pravnog dokumenta na hrvatskome jeziku.